

Znanstveno delo profesorja Matija Murka v praškem obdobju¹

Alenka Jensterle Doležal

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra jihoslovanských
a balkanistických studií, Jana Palacha 2, CZ 116 38 Praha 1,
Češka republika, alenka.dolezalova@ff.cuni.cz

Slovenec Matija Murko (1861–1952) se je znanstveno oblikoval na dunajski slavistiki, bil je profesor na univerzah v Gradcu in Leipzigu, vrhunec svoje univerzitetne in znanstvene kariere pa je dosegel na Karlovi univerzi v Pragi (od 1920 do smrti), kjer je pomagal osnovati češko slavistiko, ki je bila tedaj žarišče te vede. V praškem obdobju gre za tri področja njegovega delovanja: preučevanje južnoslovanskih literatur, raziskovanje srbske in hrvaške epike in zgodovinska refleksija o stanju in prihodnosti slavistike.

Ključne besede: Matija Murko, primerjalna literarna zgodovina, folkloristika, zgodovina slavistike, zgodovina slovenistike

Der Slowene Matija Murko (1861–1952) entwickelte sein Forschungsprofil durch das Studium an der Wiener Slawistik und durch die Professuren an den Universitäten Graz bzw. Leipzig; den Höhepunkt seiner universitären Forschungstätigkeit erreichte er allerdings an der Karlsuniversität Prag, wo er von 1920 bis zu seinem Tod wirkte. Er war unter den Begründern der tschechischen Slawistik. In der Prager Zeit sollen drei Bereiche seiner Forschungstätigkeit erwähnt werden: die Erforschung der südslawischen Literaturen, die Erkundung der serbischen und kroatischen Epik sowie die Überlegung historischer Tradition und künftiger Entwicklung der Slawistik.

Schlüsselwörter: Matija Murko, vergleichende Literaturwissenschaft, Folkloristik, Geschichte der Slawistik, Geschichte der Slowenistik

Slovenec Matija Murko (1861–1952) se je kot vsestranski znanstvenik slavist oblikoval na Dunaju, kjer je sedem let študiral slavistiko in germanistiko. Po univerzitetni karieri na Dunaju (doktor slavistike leta 1886, nastopno habilitacijsko predavanje za položaj docenta leta 1897) je kot profesor več kot deset let oblikoval slavistiko na Univerzi v Štajerskem Gradcu (od leta 1902). Nekaj let

¹ Prispevek je nastal v okviru projekta PROGRES na Filozofski fakulteti Karlove univerze na Češkem (*Mesta srečevanja: strateška področja med Evropo, Severno a Azijo*, vodja doc. dr. Berounský).

je predaval na univerzi v Leipzigu (od 1917 do 1920), daleč največ časa (od leta 1920 do druge svetovne vojne) je na vrhuncu svoje kariere slavistiki namenil na praški Karlovi univerzi (1920–1931) in v Slovanskem inštitutu (od 1932 do 1941).² Kot vrhunski znanstvenik se je uveljavil v češki slavistični znanosti, ki je v prvi polovici 20. stoletja nadaljevala bogato tradicijo Josefa Dobrovskega in Pavla Josefa Šafaříka in je v tem času zasedla prvo mesto v Evropi. Na njegovo znanstveno delovanje v praškem obdobju se bomo osredinili tudi v tem prispevku.³

Murko se je v češkem univerzitetnem okolju v obdobju, ko je češka slavistika bila med najbolj prominentnimi na svetu, izoblikoval v enega največjih slavistov 20. stoletja. V Sloveniji niti tedaj niti danes po skoraj sto letih njegovo delo še vedno ni dovolj cenjeno. Od vsega začetka je bilo prepoznano z zamudo: njegovo »slavistično slavo« je slovenska intelektualna sredina sprejemala z zadržki. V času, ko se je slovenistika na Ljubljanski fakulteti šele utrjevala kot znanstvena disciplina in del slavistke, so njegovi kolegi slovenisti samo zadržano sledili njegovi širši usmerjenosti na splošno slavistiko, gotovo pa je slovenske intelektualce, ki so se tedaj soočali z ogroženo narodno identiteto, motil tudi neoilirizem v njegovih poznejših tekstih. Matija Murko je večinoma še pisal v nemščini kot vsi tovrstni znanstveniki iz bivše monarhije, tako da je recepcija njegovega dela povezana tudi s problemom prevoda. Šele leta 1962 je Anton Slodnjak uredil in izdal njegove izbrane spise (Murko 1962), na žalost pa so bili v slovenščino prevedeni samo posamezni odlomki, povezani s slovenistiko, večina njegovega slavističnega – predvsem folklorističnega dela – pa še čaka na objavo v slovenščino.

Prvo obdobje

Matija Murko je nadaljeval pot, ki sta jo v monarhični prestolnici kot slavista slovenskega porekla zaznamovala najprej knjižničar v dvorni knjižnici, slavist Jernej Kopitar (1780–1844), in potem prvi profesor na dunajski slavistiki Franc Miklošič (1813–1891), oblikoval pa ga je tudi Miklošičev naslednik na slavistiki Vatroslav Jagić (1838–1923). Prvo mesto med učitelji in predhodniki je vedno namenil Francu Miklošiču (Jensterle-Doležal 2013: 73–92, Ista 2015: 213–221). Po besedah Darka Dolinarja so na Murkovo literarnozgodovinsko formiranje,

² Murko je bil med letoma 1932 in 1941 drugi predsednik Slovanskega inštituta. Pod njegovim vodstvom je Inštitut postal center slavističnega študija.

³ V 21. stoletju je tako v slovenskem kot v češkem okolju naraslo zanimanje za velikega slavista Murka. V prvem desetletju je bilo njegovemu delu in pomenu posvečenih več konferenc in zbornikov (Zelenka 2003, Jesenšek 2003, Pospíšil – Zelenka 2005).

predvsem na njegovo usmeritev v pozitivizem, vplivali fakultetni profesorji iz germanistike: Richard Heinzel (1838–1905), Erich Schmidt (1853–1913), pri katerem je opravil doktorat in Jakob Minor (1855–1912) (Dolinar 2003: 14). Jiří Horák je v uvodni študiji k Murkovemu zbranemu delu leta 1937 navajal vlogo ruskega pozitivizma: V. G. Belinskega (1811–1848), A. N. Pypina (1833–1904) in A. N. Veselovskega (1938–1906) za njegovo primerjalno raziskovanje literatur (Horák 1937: 6). Poleg francoske vede je bil vpliv ruskega pozitivizma na prelomu stoletja nasploh prepoznaven tudi v češki primerjalni vedi. S Pypinom in z Veselovskim se je tudi srečal na svojem študijskem potovanju leta 1887 v Rusiji.⁴

Anton Slodnjak je leta 1962 poudaril, da je bil Matija Murko prvi primerjalni literarni zgodovinar med Slovenci (Slodnjak 1962: 10). Po besedah Darka Dolinarja je Murko svoje literarnozgodovinske koncepte izoblikoval proti koncu 19. stoletja in se z njimi bistveno odmaknil od Miklošičevih in Jagićevih filoloških zamisli; bili so na ravni takratne razvite evropske literarne vede (Dolinar 2003: 13–26). Njegove velike teme so bile preporod, romantika, reformacija in protireformacija, na koncu znanstvene poti pa je preučeval srbsko in hrvaško ljudsko poezijo. Frank Wollman, ki je bil njegov neformalni češki nadaljevalec v slavistiki,⁵ je leta 1947 njegovo znanstveno delovanje razdelil na mlajše in starejše obdobje. V mlajšem obdobju so po njegovem najpomembnejše Murkove študije: literarnozgodovinsko delo *Die Geschichte von den sieben Wissen bei den Slaven* leta 1890, kollárjevska jubilejna študija (1893) in epohalne monografije, knjige *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slawischen Romantik I*, *Die böhmische Romantik*, (*Nemški vplivi na češko romantiko*) leta 1897, študija *Die Südslawischen Literaturen* (opis južnoslovanskih literatur v enciklopedičnem zborniku *Die Kultur der Gegenwart I*, 1908) in spis *Geschichte der älteren südslawischen Literaturen* (sintetična zgodovina starih južnoslovanskih literatur) leta 1908 (Wollman 1947: 9). V mlajšem obdobju je za slovenistično vedo posebno pomembna njegova študija o Miklošičevi mladosti in izobraževanju v nemščini (*Miklosichs Jugend- und Lehrjahre*) (Murko 1898, ki je izšla tudi v slovenščini: prirejen prevod Franca Vogrinca v *Zbranem delu*, Murko 1962:

⁴ Rusko bivanje je zaznamovalo njegovo znanstveno delo in ga prizadelo tudi osebno. V *Spominih* je opisu poti posvetil kar štirideset strani (Murko 1949: 62–102), ena njegovih prvih objav je bila objava potopisa iz Rusije leta 1889 v *Ljubljanskem Zvonu* (*V provinciji na Ruskem*). Veselovski ga je usmeril v raziskovanje legende o sedmih modrih pri Slovanih (*Die Geschichte von den sieben Wissen bei den Slaven*, 1890) (Murko 1949: 71).

⁵ Murko je hotel, da bo Frank Wollman njegov naslednik tudi na Filozofski fakulteti v Pragi, a mu to ni uspelo (Murko 1949: 2003). Primerjalni literarni zgodovinar Wollman je že 1925 napisal knjigo o slovenski dramatik (Slovenské drama, Bratislava 1925; prevedeno v slovenščino 2004).

107–158), s katero je Murko nadaljeval razmišljanje o nemškem vplivu v slovanskih literaturah iz habilitacijskega dela.

Primerjalna literarna zgodovina

V drugo – Murkovo zrelo obdobje – spada delovanje v praškem obdobju. Profesor Murko se je v zadnji polovici svojega življenja odločil za ponujeno profesorsko mesto na Filozofski fakulteti Karlove univerze v Pragi, kjer je leta 1920 prevzel Južnoslovanski seminar, leta 1922 pa celoten Slavistični seminar.⁶ Odločitev, da so ga izbrali kot najustrežnejšega kandidata za mesto profesorja v Pragi, mu je za ves praški profesorski zbor sporočil profesor Polívka; na to mesto ga je potrdil predsednik Masaryk. Za profesorsko mesto je imel tedaj celo več ponudb, pred Prago so ga že junija 1920 imenovali za profesorja v Zagrebu, Murko pa je nekaj časa gojil skrito željo, da bi pomagal graditi slavistiko tudi na matični univerzi v Ljubljani, potem pa je to prepustil mlajšim kolegom (Murko 1949: 163). Na koncu se je odločil za Prago.⁷ Zmagal je razum, saj je bila Praga mesto z dobro razvito slavistično vedo. Tudi predsednik Masaryk je v novoustanovljeni demokratični Češkoslovaški podpiral slavistično znanost.

V češki znanstveni prostor pa so Murka pritegnile tudi dolgoletne vezi s češkim znanstvenim okoljem: v *Spominih* omenja zveze s češkimi slavisti, ki jih je razvil že na koncu 19. stoletja: z Jiřijem Polívko (1858–1933), Janom Máchalom (1855–1939), Frantiřkom Pasternakom (1853–1940) in Luborjem Niederlejem (1865–1944) (Murko 1949). Njegovo habilitacijsko delo leta 1897 je bilo o češki literaturi; prav to delo so češki znanstveniki ocenili sicer kritično, a kot pozitivno: Jiří Horák ga je označil kot pionirsko delo na področju komparativne literarne zgodovine (Horák 1937: 9). Leta 1909 je izdal študijo *Johannes Hus als Reformator der lateinischen Schriften* (Jan Hus kot reformator latinskih rokopisov), v katerem je pokazal pomen Jana Husa za razvoj češkega pravopisa. Leta 1909 mu je Karlova univerza v Pragi tudi podelila častni doktorat. Od leta 1913 je bil dopisni član Češke akademije znanosti in umetnosti. Vprašanja s področja

⁶ Slovenistika pa se je zaradi bogate tradicije slovensko-čeških vezi začela na Karlovi univerzi že nekoliko prej. Leta 2014 se je na praški Filozofski fakulteti UK na konferenci praznovala njena stoletnica; prvi lektor je bil leta 1914 Josef Skrbinšek.

⁷ V Pragi je do leta 1924 stanoval na Albertovu, kasneje se je z družino preselil v Bubeneč. Leta 1928 je dobil češko državljanstvo. Pokopan je na Vokovickem pokopališču, kjer je njegov grob razglašen za kulturni spomenik. (<https://pamatkovykatolog.cz/hrob-m-murka-15729580>). Leta 2014 so na palači v Valentinski ulici 91/ 1 v praškem Starem mestu tudi odkrili spominsko ploščo v spomin Matiju Murku. V tej palači se zdaj nahaja Slovanský ústav (Slovanski inštitut), katerega drugi predsednik je bil Murko pred skoraj sto leti.

ljudskega slovstva in folkloristike, pa tudi vprašanja srednjeevropskih univerz, je v pismih pogosto reševal s folkloristom in profesorjem Jiřijem Polivko (Jensterle Doležal – Zelenková 2012: 73–91).

Po mnenju Milana Kudělke so nove pristope in nove metode v češko literarnovedno slavistiko na koncu 19. stoletja prinesla spoznanja iz področja bohemistike. (Kudělka 1997: 280) V tem času se je pojavilo kar nekaj literarnozgodovinskih sintez (J. Vlčka, J. Jakubca, A. Nováka, F. V. Krejčija in V. Tilleja). (Kudělka 1997: 245, 246, 247). Prvo literarnozgodovinsko šolo na čelu z Jaroslavom Vlčkom je označeval pozitivistični pristop. Svoje težišče je našla literarnovedna slavistika na novi češki univerzi v Pragi, kjer je leta 1895 Jiří Polivka postal profesor slovanske filologije, Jan Machal pa leta 1901 profesor primerjalne zgodovine slovanskih literatur. Velik pomen v metodologiji znanstvenikov – slavistov je imela prav primerjalna metoda.

V Pragi ga niso vzeli na splošno slavistiko, kot je to bilo na predhodnih univerzah, ampak so ga sprejeli kot profesorja za južnoslovanske literature in jezike. Na začetku, pod vplivom Miklošiča, je bil Murko sicer usmerjen v jezikoslovje, vendar o jeziku na obeh predhodnih univerzah pred tem skoraj ni predaval,⁸ zato se je moral v svojih šestdesetih letih pripravljati na čisto nova predavanja (Murko 1949: 165). Temu je moral prilagoditi tudi temo nastopnega predavanja z naslovom *O předchůdcích ilyrismu. Sjednocení Jihoslovanů* (O predhodnikih ilirizma. Združitev Jugoslovanov),⁹ ki ga je imel 23. oktobra 1920 na Karlovi univerzi v Pragi (Murko 1962: 63–75, iz češčine prevedel Božidar Borko). Predavanje je imel v češčini, čeprav vemo, da je bil njegov prvi znanstveni jezik nemščina, kar je bilo značilno za znanstvenika, ki se je izoblikoval v monarhičnem prostoru Avstro-Ogrske.¹⁰ Tema predavanja ni bila naključna. Posebno pozornost posveča razmišljanju o kočljivem razvoju jezikovnega vprašanja na tem področju, saj predavanje konča s srbsko-hrvaškim jezikovnim dogovorom in z nastopom ilirizma.

Tudi v kasnejših predavanjih se je ukvarjal s književnostjo južnih Slovanov: predaval je vse od delovanja Cirila in Metoda, zahodnih vplivov pri Srbih in Hrvatih, do dubrovniške renesanse, reformacije in protireformacije ter romantike

⁸ V Gradcu je moral predavati tudi jezikoslovje drugih slovanskih narodov, npr. češko in poljsko.

⁹ Prvič objavljeno v mesečniku *Nové Athéneum* v Pragi leta 1920. Rokopis se nahaja v Literarnem arhivu PNP na Strahovu, zapuščina Matija Murka, št. spisa 114/52. Napisan je z Murkovo lastnoročno pisavo v knjižni češčini. Ob tekstu in nad tekstom najdemo popravke, napisane s svinčnikom (popravki nekoga drugega?), ki so večinoma pravopisne in stilistične izboljšave češčine.

¹⁰ Zelo veliko je objavljaval v slovenskem jeziku. Predaval in pisal je tudi v »srbohrvaškem« in francoskem jeziku.

in moderne literature.¹¹ Posebna tema predavanja je bilo južnoslovansko ljudsko slovstvo.

Temo nastopnega predavanja je kasneje razširil v daljšo študijo o južnoslovanski reformaciji in protireformaciji, to pa potem izdal kot knjigo. Na temo zgodovine južnoslovanskih literatur se je osredinil tudi zaradi preteklih raziskav. Še ko je služboval kot profesor v Gradcu, se je začel ukvarjati s starejšimi južnoslovanskimi literaturami.¹² Leta 1908 je v Leipzigu izdal knjigo o starejših južnoslovanskih literaturah (*Geschichte der alteren südslawischen Literaturen*), v kateri je pisal o delovanju Cirila in Metoda; vanjo je zajel obdobje od praslovanščine do razširitve turške oblasti na Balkanu (Murko 1908). Knjiga je bila plod predavanj v Štajerskem Gradcu. V njej še vedno poudarja ozko povezavo slovanske literarne in kulturne zgodovine, jezikoslovja in ljudskega slovstva. Južnoslovanske literature raziskuje v vzajemnih odnosih in pri teh poudarja ruske in zahodne vplive. V sintetični študiji uporabi bogate izkušnje tako iz metodologije pozitivističnih avtorjev, ruske slavistike in evropske primerjalne vede (Endler 1987: 29–34). Primerjalni literarni zgodovinar Murko raziskuje literature v medsebojnih stikih in v interdisciplinarnem in kulturološkem pogledu. Njegova osnova je zgodovinsko mišljenje, v okviru katerega dojema literaturo v širšem kulturnozgodovinskem kontekstu, vseskozi v utripanju, na stičišču vzajemnih vplivov, v lomu različnih kulturnih modelov. Sintetični pregled podaja kot sliko kulturne in politične zgodovine tega področja (Wollman 1947: 9). V knjigi tudi poudarja prepletanje kulturnih modelov in po mnenju Josefa Páte vidno naglaša odvisnost jugoslovanskega kulturnega sveta od bizantinskega (Páta 1931). Stanje v novejših južnoslovanskih literaturah je označil v študiji, ki jo je istega leta izdal v monografiji *Die Kultur der Gegenwart* (Murko 1908: 24–245).

Med leipziškim bivanjem je svoj znanstveni interes še bolj osredinil, saj je začel preučevati čas reformacije in protireformacije v duhovnem življenju južnih Slovanov; na to temo je objavil v Leipzigu študijo (Murko 1921), ki jo je v Pragi izdal kot razpravo v *Slaviji* (Murko 1925/26: 684–719) in jo kasneje razširil v monografijo *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven* (Pomen reformacije in protireformacije za duhovno življenje južnih Slovanov; Murko 1927, Murko 1962: 37–47, iz nemščine prevedel Vilko Novak). V predgovoru h knjigi Murko razkriva, da je prvo poglavje napisal že v Gradcu in da jo je začel pisati, ker se v slavistični vedi premalo pozornosti

¹¹ Imel je tudi posebna predavanja o Francetu Prešernu.

¹² Leta 1927 je v predgovoru h knjigi o pomenu reformacije in protireformacije zapisal, da se je v Gradcu začel zavedati, da je bilo prav obdobje južnoslovanske reformacije in protireformacije v duhovni zgodovini – v nemškem znanstvenem svetu in avstrijskem habsburškem prostoru – premalo upoštevano in tudi ne pravilno ocenjeno: »[...] zu wenig berücksichtigt und noch weniger richtig gewürdigt werden« (Murko 1927: III).

posveča južnoslovanski reformaciji in protireformaciji.¹³ S slovensko snovjo v 4. poglavju sta mu pomagala France Kidrič in Fran Ramovš. Jiří Horák je poudaril, da to ni zgodovina posameznih literatur, ampak je sintetična primerjalna študija (Horák 1937: 7). Nemškemu vplivu posveča še posebno pozornost; reformacija mu pomeni tudi višek nemškega vpliva na Slovence (Murko 1962: 43). Osredinja se na vprašanje vpliva orientalnih, zahodnoevropskih in srednjeevropskih tendenc v južnoslovanskih literaturah tega obdobja. Že Frank Wollman je leta 1947 opozoril, da je zaradi prizadevanja, da bi Murko odkril korenine ilirizma, preveč poudaril pomen Trubarjevega južnoslovanskega Biblijskega zavoda. Murko razvitje tega programa pripisuje šele protireformaciji (Wollman 1947: 11).¹⁴ Protireformatorji so po njegovem mnenju tudi začetniki južnoslovanske politične celote v 20. stoletju: »Reformacija je ostvarila s svojo vsem južnim Slovanom namenjeno dejavnostjo najprej južnoslovanski program, protireformacija in 19. stoletje sta ga dalje razvijala in 20. stoletje ga je v veliki meri uresničilo« (Murko 1962: 46). Sploh izpostavlja pozitivne značilnosti protireformacije za Južne Slovence, ki naj bi samo pri Slovencih delovala razdiralno, pri ostalih je bilo gibanje ustvarjalno: »Tako so dogodki in stanje na Balkanu privedli do tega, da je bilo protireformacijskim prizadevanjem med južnimi Slovani odvzeta ostrina in da so se bolj uveljavile njihove pozitivne stvaritve« (Murko 1962: 45). Predvsem je bil ustvarjen enoten srbohrvaški jezik, saj je »protireformacija ustvarila osnove za jezikovno zedinjenje Hrvatov in Srbov v 19. stoletju« (Murko 1964: 46). Frank Wollman je naznačil glavno prednost novih spoznanj: Murko je v delu prevrednotil negativno razumevanje katoliške protireformacije in baročne literature v literarni zgodovini (Wollman 1947: 11–12).

Tudi tu – podobno kot že v nastopnem predavanju – Murko tematizira pomen in vlogo različnih cerkvenih redov, predvsem jezuitskih in frančiškanskih, pri širjenju južnoslovanskih kultur. Izpostavlja pomen bosanskega frančiškanskega reda za dosego »srbohrvaške jezikovne enotnosti«: »[...] med Dalmacijo, Dubrovnikom, Bosno, Slavonijo in južno Ogrsko so bili navezani slovstveni stiki: da, celo katoličani v Bolgariji so bili pritegnjeni v kulturna območja bosenskih frančiškanov« (Murko 1962: 45). Knjiga je kulturnozgodovinska freska, v kateri

¹³ »[...] Außerdem ist die Reformation zugänglich als dies bei der Gegenreformation mehr bekannt und die Literatur über sie leichte.« (Murko 1927: II)

¹⁴ »Južnoslovanski protestanti so hoteli na nekoliko nejasen način osnovati "slovensko" cerkev in prav tako "hrvaško", bili so dobri redoljubi v narodnostnem smislu in celo ponosni na veliki slovanski svet, vendar pa niso šli v svojih čustvih tako daleč kot nekateri pisatelji protireformacije, namenili so kljub nekaterim na slovanski sever uprtim pogledom tudi svoje cirilske tiske samo za uporabo Južnih Slovanov, tudi Bolgarov, zakaj bili so si določno svesti velikega jezikovnega sorodstva vseh Južnih Slovanov ter so ustvarili celo prvi izrecno južnoslovanski program.« (Murko 1962: 40)

se posebno ukvarja z vprašanjem osnovanja »srbohrvaščine«. Prav dogajanje v času protireformacije in oblikovanje »baročnega slavizma« je po njegovem vodilo k oblikovanju skupnega jezika srbohrvaščine. V tem gibanju posebno izpostavi postavbo Juraja Križanića, ki je izšel iz protireformacije 17. stoletja.

V tej knjigi je Murko vidno zagovarjal novoilirsko prepričanje. V praškem obdobju je na podlagi Kollárjevega slovanstva izoblikoval mit južnoslovanske celote ali neoiliristično idejo,¹⁵ ilirsko gibanje mu pomeni vrednostno najvišjo obliko povezovanja Srbov in Hrvatov, saj je bil z njim dosežen cilj vseh prizadevanj po celoti »južnoslovanskih plemen«. V ozadju Murkovega mita o nujni nadnarodni celoti južnih Slovanov so se odražali kulturni kontekst in politična pričakovanja nekega obdobja: ni bilo tako daleč obdobje, ko se je leta 1918 konstituirala Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS), ki se je kasneje preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo. Jugoslovanska ideja v tem času še ni pokazala svojih temnih strani – vsaj za znanstvenika, ki je živel daleč proč v tedaj politično zelo razviti Češkoslovaški republiki. Mit o južnoslovanski kulturni, jezikoslovni in literarni celoti je bil pri Murku tudi del širšega slovanskega mita, Kollárjeve ideje slovanske vzajemnosti, ideje, do katere je Murko na začetku sicer zavzel kritično stališče, v njene humane postulate pa je verjel celo življenje. Ilirski mit je tako vzniknil tudi na ozadju mita o slovanske vzajemnosti: prav ta ideja se je v češkem okolju na začetku stoletja še vedno poudarjala. V takšnem pojmovanju južnoslovanske kulturne celote na področju jezika in literature Murko ni sledil samo svojim političnim pričakovanjem, ampak tudi teoretičnim osnovam češke slavistike, ki je obravnavala južnoslovanske narode in literature kot celoto (Jensterle Doležal 2014a: 56–68). Sam v *Spominih* poudarja, da je celoto južnoslovanskih jezikov in literatur vedno razumel v širšem smislu – sem naj bi spadali »glavni balkanski narodi«: poleg Srbov, Hrvatov in Slovencev tudi Bolgari (Murko 1949: 193). Po besedah Josefa Páta je veliko pisal o t. i. balkanskih Slovanih v obdobju prve svetovne vojne tudi v nestrokovnem tisku, saj je očitno podpiral idejo povezave južnih Slovanov (Páta 1931: 10). Vprašanje narodne identitete in jezika ter nadnarodne skupnosti je reševal kompromisno: narodna identiteta mu ni sovpadala z jezikovno. Že leta 1921 je zapisal, da naj se slovenski jezik v prihodnosti stopi s srbohrvaškim: »Samo tako more v bodočem pokolenju izginiti tudi slovenski književni jezik, kar pa bodi skrb Slovencev« (Murko 1962: 211). Vprašanje jezika in narodne identitete je tako celo pri rodnom jeziku razumel radikalno drugače kot večina slovenskih intelektualcev tega časa.

¹⁵ Kollarjevemu mitu vseslovanske povezanosti je bil zvest vse življenje – predvsem v organizaciji slavistike na univerzi in na inštitutu, skrbi za knjižnice in v institucionalnem spodbujanju slovanstva po svetu (Jensterle Doležal 2005: 136–148, Tomčík 1987: 15–20).

Večino njegovih literarnovednih študij so že leta 1937 češki kolegi prevedli in objavili v knjigi *Razprave s področja slovanske filologije (Rozpravy z oboru slovanské filologie, Murko 1937)*.

Raziskave srbske in hrvaške epike

Glavno področje njegovega delovanja v praškem obdobju je bilo etnografsko in folkloristično. Tu se čuti vpliv dunajske slavistike in šole dolgoletnega predstojnika slavistike in njegovega učitelja Vatroslava Jagića (Wollman 1947: 12). V delovanju na področju folklore in etnografije je uresničil znanstveni »eros« v starogrškem razumevanju besede. Osrednja tema Murkovega praškega obdobja je bila srbska in hrvaška ljudska epika in temu je posvetil tudi številne raziskave na terenu. S to temo se je uveljavil tudi na širšem evropskem področju: v Franciji in v Zagrebu so mu celo izdali knjigo (Murko 1929, 1951). Prav na področju srbohrvaške ljudske epike je najbolj aktivno deloval vse do smrti (tudi po upokojitvi). Pri preučevanju le-te se je na študijskih potovanjih v praškem obdobju izkazal kot strasten, navdušen znanstvenik, ki je zbiral gradivo kljub številnim nevarnostim in oviram ter s tem nadaljeval delo, ki ga je začel že v zgodnjem obdobju. V uvodu v knjigi *Tragom srbsko-hrvatske narodne epike* je začetek svojega zanimanja za ljudsko slovstvo postavil že v dunajsko obdobje, v leto 1897 (Murko 1951a: 10). V letu 1905/1906 je v Gradcu prvič predaval o ljudski poeziji južnih Slovanov (Murko 1947/ 1962: 244). V kritiki člankov je razmišljal o raznih variantah *Hasanaginice*. Folkloristično raziskovanje je v njegovi znanstveni karieri rastlo, dokler ni prav v praškem obdobju prevladalo in je raziskovanje srbsko-hrvaške epike postalo glavno področje njegovega delovanja.

Matija Murko se je v praškem obdobju osredotočil na ljudske pesmi tudi zaradi tradicije češke slavistike in preučevanja folkloristike. Zanimanje za zbiranje ljudskega slovstva je v češki kulturi trajalo vse od romantike. Na prelomu 19. in 20. stoletja so se narodne značilnosti iskale prav v ljudski pesmi. V tem obdobju se je izoblikoval tudi znanstveni pristop k raziskovanju le-te. (Kudělka 1997: 304) Pozornost raziskovalcev se je zaradi velikih zgodovinskih dogodkov (boji proti Turkom v Bosni in Hercegovini in v Bolgariji, rusko – turška vojna) obrnila k južnim Slovanom. Že na koncu 19. stoletja so v češkem strokovnem tisku pisali in razmišljali o srbskih in hrvaških pesmih (J. Šafránek, B. V. Speiss, V. Marek a J. Jíreček). Teoretične osnove češke folkloristike sta na prelomu stoletja oblikovala dva Murkova kolega Jan Gebauer in Jiří Polívka. (Kudělka 1997: 303)

Murko je južnoslovansko epiko znanstveno raziskoval na terenu že pred prvo svetovno vojno. (zaustavila ga je samo prva svetovna vojna). V Murkovih poročilih o poteh za srbohrvaško narodno epiko pred prvo svetovno vojno (1909, 1912,

1913) najdemo glavna spoznanja tega področja. V tem obdobju sta ga predvsem navdušila muslimanska epika in folklorno življenje v Bosni in Hercegovini (Murko 1949/1962: 284). Raziskovanje na terenu je nadaljeval na potovanjih leta 1924, 1927, 1930, 1931 in 1932. Pri zapisu je uporabljal moderno metodo fonografiranja (zbirko fonogramov je shranil v Dunajski akademiji znanosti in v Slovanskem inštitutu v Pragi),¹⁶ posebno vizualno zelo močno stran njegovega dela pa predstavljajo fotografije, ki jih je Murko tudi objavljajal.¹⁷ Leta 1908 je imel prvo predavanje o narodni epiki bosanskih muslimanov na mednarodnem kongresu v Berlinu. Pojav ga je fasciniral tudi v kulturni in verski interakciji in odprtosti: na več mestih ugotavlja, da je v epskem okolju katoliški pevec pel na ramadanu muslimanske pesmi in nasprotno je musliman pel na krščanskih slavnostih.

Leta 1928 je imel tri predavanja o tedanjem stanju jugoslovanske ljudske epike na Sorbonni v Parizu. Tekst je bil potem objavljen kot knjiga v francoščini (s fotografijami »tipov« pevcev ter »epičnega življenja« iz Hrvaške, Dalmacije, Bosne in Hercegovine ter Črne Gore) (Murko 1929: 40–70). Pomembna je bila tudi njegova dejavnost v slovenskem delovnem odboru avstrijske zbiralne akcije *Das Volkslied in Österreich* (Ljudske pesmi v Avstriji), ki se je začela leta 1904 in trajala do leta 1927 (od leta 1913 je bil tudi njen predsednik).¹⁸

Prav on je uvajal nekatera nova spoznanja v folkloristično vedo. Zagovarjal je več variant ljudske pesmi kot pravilo. Primerjal je aktualno petje določenih pesmi s starimi zapisi: petje se ni razlikovalo samo od zapisanih besedil, temveč je vsako petje bilo drugačno, celo isto pesem je pevec začel vsakič drugače. Murko je ugotovil, da interpret pesem poustvarja: »Neki pevec je že prvi verz pel drugače pri zapisovanju, drugače pri vaji in spet drugače pri fonografiranju.« (Murko 1962: 248).

Poseben znanstveni problem mu je pomenila pesem o Hasanaginici, ki jo je poznal že iz Miklošičevih razmišljanj in ki je prišla preko Goetheja v svetovno literaturo: njen prevod je Goethe natisnil v Herderjevih *Volkslieder* (1778).¹⁹ V znanstvenem svetu je veljalo, da je pesem izumrla, Murko pa je to tezo prepričljivo ovrgel. Že leta 1932 je v Goethejevem zborniku objavil študijo o domovini *Hasanaginice* (*Domovina Asanaginice*), kjer razmišlja o potovanju te pesmi

¹⁶ Na Slovanskem inštitutu se je ta zbirka med drugo svetovno vojno izgubila. V Narodni knjižnici Češke republike so ohranjena nemška poročila iz prvih potovanj.

¹⁷ Štirideset strani fotografskih posnetkov je objavil v francoski knjigi (Murko 1929: 30–70), v drugo knjigo *Po poteh srbsko-hrvaške epike* (Murko 1951b) so uvrščeni fotografski posnetki pevcev in krajev, veliko posnetkov je še vedno shranjenih v Literarnem arhivu v Pragi (fond Matija Murko, št. 114/52 in 36/72).

¹⁸ Obilica zbranega gradiva – okrog 12.000 pesmi – se je začela predelovati šele po drugi svetovni vojni.

¹⁹ *Hasanaginica* je bila natisnjena leta 1774 v knjigi *Viaggio in Dalmazia* Italijana Alberta Fortisa.

vse od Goethejevega zapisa do tridesetih let 20. stoletja, v katerem ugotavlja 14 variant iste pesmi (po G. Gesemannu). Tudi on se je leta 1927 odločil za potovanje k virom *Hasanaginice* (s tem upošteva napotek Goetheja iti na kraj dogajanja, da se spozna bistvo pesmi: »in des Dichters Lande«). Raziskovalci so postavljali ta junaški ep v različne kraje, Murko je bil glede na lastne raziskave in raziskave ostalih prepričan, da so realne osebe, ki so bile vzor za osebe v junaškem epu, živele v okolici Imotska in da je ep vzniknil v 17. stoletju ali na začetku 18. st. ter da so ga pele ženske brez glasbila (Murko 1947: 31–33). Prav v tej etnografski študiji dodaja zanimivo sociološko analizo patriarhalnega položaja žensk v muslimanskem svetu, zaradi katerega začenja tudi globlje razumeti to balado: ugotavlja, da je bila muslimanska žena vzgojena strogo v duhu sramežljivosti in zadržanosti, in te navade je morala upoštevati še bolj, če se je znašla v krščanskem okolju, kjer so bili prisotni samo nekateri muslimani. S tem se Murku razkrije odgovor na vprašanje, zakaj Hasanaginica tako kot mati in sestra ni obiskala svojega moža (Murko 1947: 34–35). Razmišlja tudi o jeziku epa, ki kaže na to, da se je pesem pojavila v južni Dalmaciji, kjer je bilo še v prvi polovici 18. stoletja močno razvita hrvaška zavest.

O pevkah epskih pesmi brez glasbila je razmišljal tudi v prispevku *Zpěvačky epických písní v Dalmacii (Pevke epskih pesmi v Dalmaciji)*. Največ takšnih pevk, »pjevačic«, ki so pesmi pele ali recitirale, je našel v zagorski Dalmaciji, na obali in na otokih (Murko 1947: 51). Tudi na tem mestu ošvrkne patriarhalne predsodke, saj se žene ponekod (na Hvaru) niso smele udeleževati pogrebov, kaj šele da bi brale in pisale in v pisni podobi širile junaško epiko.

Kljub temu da so ep o Hasanaginici imeli že za izumrlega, je Murko 1932 našel pevko te pesmi na hrvaškem otoku Šipanu. Pavla Kuvelićova (84 let) mu je zapela ep v dubrovniško-jekavskem narečju in to je obdelal v študiji *Asanaginice z otrovu Šipanu (Hasanaginica z otoka Šipan, 1935)*. Novo verzijo *Hasanaginice* mu je v verzih odkril tudi hrvaški kipar Meštrović. Prav njegovo pričevanje ga je še utrdilo v veri, da so takšne junaške pesmi prepevale še na koncu 19. stoletja predvsem ženske (brez glasbenega inštrumenta) – v srenji katoličanov in muslimanov okrog Imotska.

V pozitivnem smislu Murko razume, da je multikulturalnost jezikovno, etnično in religiozno mešanega območja posebna dobrina in kvaliteta:

Neboť lidová píseň, která žije ještě dnes v severní Dalmacii, jakož i v Hercegovině, nebo na Černé hoře, neznala a nezná nijakých nářečních, náboženských, národních nebo státních a krajových hranic. (Murko 1947: 123)

Kajti ljudska pesem, ki še danes živi v severni Dalmaciji, kot tudi v Hercegovini ali v Črni gori, ni poznala in ne pozna nikakršnih narečnih, verskih, narodnih ali državnih ali mestnih meja. (Prevod Alenka Jensterle Doležal)

Franc Zdravec je tako v svojem sestavku ugotovil, da je po Murkovem mnenju ljudska pesem prestopala tudi verske meje, saj je muslimanska epika v Bosni in Hercegovini identična s pravoslavno in katoliško. Morda se od njiju loči le po vsebini (Zdravec 1995: 50).

Posebno pozornost je Murko posvetil sociološkim in kulturološkim študijam mesta pevca v danem okolju. Murko je tudi odkril, da mnogo hrvaških pesmi, kot je *Hasanaginica*, pojejo kristjani, ki izhajajo iz muslimanskega višjega sveta, kjer so se jih naučili kot služabniki.

V *Novi študiji o južnoslovanski narodni epiki* podaja sintetični pregled svojih spoznanj iz različnih člankov. Razmišlja o glavnih značilnosti balkanske epike in pri tem definira usodni vpliv zgodovinskih dogodkov, kot so bili boji s Turki, na njen razvoj in širitev (gl. tudi Murko 1951a: 418–456). Temelj ljudskih pesmi, ne glede na to, kdo jih izvaja, so konkretni zgodovinski dogodki, glavna vsebina pa so boji s Turki (gl. tudi Bošnjak 2004: 393). Turško obdobje v Evropi je po njegovem tudi »epska doba vseh južnih Slovanov«, ključna figura te epike je Kraljevič Marko, vrhunec tovrstnega ustvarjanja pa predstavljajo zgodnje pesmi o bitki na Kosovu (1389). Največjo slavo so dosegle srbske pesmi v izdaji Vuka Stefanovića Karadžića. Prav v tej študiji analizira socialno in kulturno vlogo junaških pesmi v konkretnem času in prostoru ter se osredinja na akterje: pevce in guslarje. Analizira njihovo starost in položaj v družbi ter poizkuša odgovoriti na vprašanje, kje, kdaj in zakaj pojejo, kako junaške pesmi na novo nastajajo in zakaj izumirajo. Za slovensko folkloristiko je zanimiv del o zgodovini zbiranja slovenskih ljudskih pesmi. Murko posebej poudari, da so slovenske ljudske pesmi v nemškem okolju postale znane po zaslugi dela Anastasiusa Grüna in njegove zbirke *Volkslieder aus Krain*. Na mnogih mestih in tudi v tej razpravi ugotavlja, da je bila Štrekljeva zbirka na prelomu stoletja najboljša med slovanskimi narodi. Poudarja tudi pomen gibanja »Ljudska pesem pri avstrijskih narodih« (*Das Volkslied in Österreich*, 1904–1927) pod pokroviteljstvom avstrijskega ministrstva šolstva, ki je začelo projekt zapisovanja ljudskih pesmi z melodijami po vsej monarhiji.²⁰ Pobudo za zbiranje ljudskih pesmi in napevov v posameznih zvezkih po narodih je sprožila dunajska delniška družba »Universal Edition«, ki je hotela zbrati »bisere« avstrijske pesmi in jih izročiti vsemu glasbenemu svetu z izvirnim tekstom in dobrim nemškim prevodom (Murko 1929a: 7). Akcijo sta podpirala avstrijsko ministrstvo za uk in bogočastje in tedanji minister W. Hartel, po poklicu »vseučiliški« profesor klasične filologije. Kot ugotavlja Blanka Bošnjak, je Avstrija zasnovala velik načrt, da vsaka narodnost na svojem jezikovnem ozemlju, ne oziraje se na provincialne (kronovinske) meje, zbere

²⁰ Obilica zbranega gradiva – okrog 12.000 pesmi – se je začela predelovati šele po drugi svetovni vojni.

med narodom vse dostopne napeve različnih vrst in si obenem zabeleži običaje, narodopisne posebnosti, združene z napevi (Bošnjak 2002: 396–398). V tej študiji Murko tudi ugotavlja izumiranje in konec junaških pesmi zaradi novih zgodovinskih pogojev moderne dobe.

Prav v Murkovih čeških zbranih folklorističnih delih leta 1947 objavijo dva njegova prispevka o slovenskih pesmih, ki sta bila prevedena iz slovenščine: *Veliká sbírka slovinských lidových písní s nápěvy* (*Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z melodijami*, del prispevka je preveden v *Zbranem delu*, Murko 1962: 221–229) in *Historická svědectví o slovinských lidových písních* (*Zgodovinska pričevanja o slovenskih ljudskih pesmih* – ni prevedeno). V obeh Murko osvetli pomen in potek zbiranja slovenskih ljudskih pesmi. Zariše zbiranje ljudskih pesmi vse od Korytka, preko Vraza do Štreklja, in poudari pomen avstrijske akcije na Slovenskem, ki naj bi razkrila, kako so se pele ljudske pesmi kot npr. *Mlada Breda*, *Lepa Vida*, *Pegam in Lambergar* v dobi, ko so pesmi že izumrle.

V zbranem delu leta 1947 sta bila objavljena tudi dva starejša prispevka: *Ruský překlad Apollonia Tyrského a gest Romanorum* (*Ruski prevod Apollonija Tirskega in gest Romanorum*) in arheološka študija *Pohřební hostiny na hřbitově po pohřbu u Slovanů* (*Pogrebne gostije na grobovih po pogrebu pri Slovanih*).

Murko večkrat zapiše, da je srbsko-hrvaška epika dosegala visoko estetsko raven. Nanjo je vplivala kultura Dubrovnika in dalmatinskih mest, kakor tudi obratno – da je ta epika vplivala na dubrovniško književnost. Kaže se tudi vpliv romanskih elementov, posebno ob jadranski obali, kamor so prodrli motivi in umetniški vzori francoske in italijanske epike (Murko 1951a: 266). Ljudska epika Srbov in Hrvatov naj bi bila med najbogatejšimi v Evropi, zato tudi zasluži večjo znanstveno pozornost. Pomaga nam tudi pri preučevanju ljudske umetnosti starih Grkov, romanskih in germanskih narodov (Murko 1951a: 525–526).

Večina etnografskih in folklorističnih študij so njegovi sodelavci že pred vojno prevedli v češčino, zbrano delo *Razprave s področja slovanskega narodopisja* (*Rozpravy z oboru slovanského národopisu*) je izšlo šele po drugi svetovni vojni (Murko 1947). Pred tem so študije izhajale v zbornikih in revijah: v *Slaviji*, *Českoslovanska-jihoslovanské revue*, *Slavische Rundschau*, *Germanoslavici* idr., pa tudi v slovenskih revijah, kot so *Etnolog*, *Časopis za zgodovino in narodopisje* in *Slovenska matica*.

V zaključnem monografskem delu, ki je izšlo v Zagrebu – *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike. Putovanja u godinama 1930–1932* (Murko 1951a, b)²¹ – je podal najbolj pregleden in sistematičen uvid v svoja zadnja, a najdaljša

²¹ Knjiga naj bi prvotno izšla v češčini v Pragi.

znanstvena potovanja v tridesetih letih,²² iz katerega naj bi izhajali novi teoretični postulati razumevanja folklore:

Moji predjašnji radovi bili su ponajviše privremeni izvještaji, ali ovdje prvi put predajem potpun material, na kojem se osnivaju moji pogledi i zaključci. (Murko 1951a: 17)

Moja prejšnja dela so bila največ začasno poročila, a prav tu prvič prikažem popolno gradivo, iz katerega izhajajo moji pogledi in zaključki; prevod AJD. (Prevod Alenka Jensterle Doležal)

V časovnem pregledu podrobno popiše področja raziskav, kjer se je zadrževal, in »matematično« natančno zabeleži vse pevce (posebno poglavje posveti pevkam in slepim pevcem), s tem da jih postavi »v geografski in sociološki kontekst«. Podrobno označi glasbila in tudi epsko petje brez inštrumentov. V posebnih poglavjih predstavi teoretične postulate raziskovanja epske poezije in glavne značilnosti ljudskega epskega pesništva. Zadnji dve poglavji simbolično posveti nastajanju in propadanju narodnih epskih pesmi na Balkanu. Njegovo folkloristično in etnološko delo ni bilo prevratno samo za češko slavistiko, ampak za celo Evropo in Ameriko.²³

Razmišljanja o slavistiki

Čisto na koncu moramo omeniti še eno področje Murkovega delovanja. Profesor Murko je postal v dvajsetih in tridesetih letih pomembna osebnost v češki in evropski slavistiki in tudi v praškem obdobju je pokazal velike organizacijske sposobnosti. Leta 1922 je postal predstojnik Slovanskega seminarja na Filozofski fakulteti Karlove univerze. Na posamezne oddelke je uspel pritegniti najboljše evropske profesorje slovanskih filologij. Bil je glavni organizator prvega slovanskega kongresa v Pragi leta 1929, že leta 1921 je skupaj s Oldřichom Hujerjem (1880–1942) osnoval časopis *Slavijo*²⁴ in hkrati vzdrževal pismene stike z vsemi

²² Murko v tej knjigi razkriva, kako je v starosti 69–71 let prepotoval širše območje Jugoslavije in poudarja, da se je prvič zadrževal dalj časa na raziskovanem območju. Knjigo je posvetil svojemu sinu Stanku Murku, ki ga je na potovanjih spremljal s fotoaparatom in ki so ga leta 1943 kot partizana ubili v Sloveniji.

²³ Ameriški znanstvenik Milman Parry (1902–1935), ki se je tudi seznanil z Murkom, je v Ameriki izhajal iz podobnih postulatov pri raziskovanju ljudske poezije. Ustvaril je teorijo ustnega pesništva (»oral poetry«), ki je še danes veljavna pri raziskovanju staroveških in srednjeveških eposov, zlasti v homeroslovju. Uresničil je dve potovanji v Jugoslavijo, podobno kot Murka so ga navdušile predvsem bosanske ljudske pesmi.

²⁴ Izdajala sta jo med leti 1921–1939. Revija je bila neformalna nadaljevalka Jagićevega *Archiva für slavische Philologie* (1875–1929). *Slavia* še danes izhaja na Slovanskem inštitutu. V prvi številki časopisa je Murko formuliral svoje nazore o slavistiki.

glavnimi predstavniki evropske slavistike ter se udeleževal različnih evropskih konferenc in simpozijev. Bil je tudi urednik zbornika o Dobrovskem.

Zaradi vključenosti v proces graditve evropske slavistike je dostikrat tudi v praškem obdobju javno reflektiral koncept slavistike in razmišljal o smislu slavističnih prizadevanj. V uvodnem nagovoru besedi pri odprtju 1. kongresa slovanskih filologov je poudaril, da so slovanski filologi »ljubitelji besede« v pomenu grške aleksandrijske šole in da odkrivajo, kaj se »razkriva v jezikih, ljudskem slovstvu in umetnih literaturah slovanskih narodov« (Murko 1929–1930: 453).

V stari monarhiji je bil v Pragi leta 1880 ustanovljen prvi seminar za slovansko filologijo (z J. Gebauerjem) – šest let prej kot na Dunaju (ki je bil ustanovljen leta 1886 in katerega predstojnik je bil V. Jagić). Seminar za bohemistiko se je na praški univerzi začel oblikovati v osemdesetih letih 19. stoletja. Pomembno je bilo tudi osnovanje slavistične knjižnice pri univerzi. Češka slavistika se je razvijala tudi v novo ustanovljeni univerzi v Brnu in na univerzi v Bratislavi in na nemški univerzi v Pragi, ki je obstajala poleg češke Filozofske fakultete in kjer se je začela gojiti slavistična filologija že 1896 (Murko 1931: 332–348). V slavistiki so se v češki znanstveni vedi na prelomu stoletja posamezne nacionalne discipline že osamosvojile – predvsem bohemistika, ki se je razdelila na literarno vedo in jezikoslovje.²⁵ Tako profiliranega pogleda na specializacijo strok in delitve po nacionalnem ključu pa tedaj še niso prenesli na vede o južnoslovanskih jezikih in literaturah. Zanimivo je, da je v tem kontekstu prav Murko v okviru Slovanskega seminarja poudarjal enakopravnost štirih strok: jezikoslovja, literarne zgodovine, starožitnosti in narodopisja (Nedvěďová 2003: 43). Največji up in prihodnost slavistike je Murko videl v osnovanju Slavističnega inštituta (Murko 1931: 344).

Leta 1937 so v zbranih filoloških delih (ur. Jiří Horák) objavili njegov članek iz leta 1917, v katerem je razmišljal o slovanski filologiji v Nemčiji in v katerem je izhajal iz nastopnega predavanja za profesorsko mesto v Leipzigu (gradil ga je tudi na podlagi spominskega članka o nemškem slavistu A. Leskienu, ki je umrl leta 1916 in ki ga je v Leipzigu tudi nasledil). Ta članek je potem še razširil v članku *Podstata a ukoly německé slavistiky* (Osnova in naloge nemške slavistike), v katerem začenja s trditvijo, da v nemški slavistiki ni filologije brez zgodovine in obratno; v tem smislu je češka slavistika ožje omejena na jezik, literaturo in »narodopis« (ljudsko ustvarjanje). V svojih razmišljanjih želi, da bi narastlo maloštevilno število slavističnih kateder na nemškem področju.

V zbranem delu *Rozpravy z oboru slovanské filologie* (*Razprave s področja slovanske filologije*), ki ga je leta 1937 uredil Jiří Horák, Murko v prispevkih

²⁵ Model nacionalnih filologij se je že od srede 19. stoletja naprej uveljavil v germanistiki in romanistiki, v slovenistiki se je začel šele z ustanovitvijo slovenske univerze leta 1919.

analizira pomen velikih slavističnih osebnosti za razvoj stroke: vse od J. Kopitarja, Vuka Stefanovića Karadžića, Franca Miklošiča, Karla Štreklja, Vatroslava Jagića do Josefa Konstantina Jirečka, Vatroslava Oblaka in Milivoja Šrepela. Večinoma so to bile osebnosti, s katerimi je Murko sodeloval v svoji univerzitetni karieri, velikokrat tudi nekrologi in spominski medaljoni. Tako je po Dolinarjevih (2003: 15) besedah hkrati razvijal samozavedanje stroke in njen interes za lastno preteklost.

Zaključek

Murko je v praški fazi nadaljeval že začete raziskave in teme iz predhodnih univerzitetnih prostorov in se s svojimi dosežki uveljavil v akademski javnosti v Evropi. Pisal je večinoma v nemščini – lingui franci tedanjih srednjeevropskih znanstvenikov. Primerjalno je raziskoval zgodovino južnoslovanskih literatur (obdobje reformacije in protireformacije) v času, ko so tudi drugi češki slavisti objavljali monumentalna dela iz slovanskih literatur: L. Niederle: *Slovanské starožitnosti* (1900), J. Machal: *Slovanske literatury* (3 zvezki, 1922–1929), F. Wollman: študije o dramatiki slovanskega juga (trije zvezki o srbohrvaški, slovenski in bolgarski drami (1924, 1925, 1926), skupno delo o južnoslovanski dramatiki *Dramatika slovanského jihu* (1930) in *Slovesnost Slovanu* (1928). Murko je v sintetičnih študijah s prepričljivimi argumenti dokazoval skupno kulturno zgodovino južnih Slovanov, naglašal skupen evropski prostor, medkulturnost in bogastvo večjezičnosti na Balkanu, ki presega vse religiozne in državne meje. V raziskovanju virov je, podobno kot Miklošič, poizkušal vedno zarisati sinhrono in diahrono mrežo vzročnosti in vplivnosti. Trudil se je podati čim bolj širok, primerjalni, zgodovinski pogled na pojav, tako da je v evropskem kontekstu raziskoval manifestacijo kulturnega in duhovnega življenja pri vseh slovanskih narodih. Poseben pomen je pripisoval jezikovnemu razvoju in principu večjezičnosti (Jensterle Doležal 2013: 73–91).

V njegovem znanstvenem delu presenečajo »idejna toleranca, interdisciplinarnost raziskovanja, odprtost in interdisciplinarni presežki« (Pospíšil – Zelenka 2005: 5). Največ zanosa, erudicije in originalnosti pa je v praškem obdobju pokazal pri raziskovanju srbske in hrvaške epike, kjer je tudi v metodologiji raziskovanja razvil nove teoretične postulate v etnologiji in folkloristiki. V svojih študijah je poudarjal, da se epska pesem prenaša ustno, zgolj po spominu, in živi le, v kolikor se aktualizira v posameznih variantah. Zanj je značilna variabilnost. Folkloristiko je obravnaval kot interdisciplinarno vedo v povezavi z zgodovino, etnologijo in filologijo. Posebno zanimive so njegove etnološke in sociološke raziskave pevcev in pevk v zgodovinskem kontekstu. Poudaril

je bogastvo srbskih in hrvaških junaških epov v zakladnici evropske duhovne zgodovine. Pri tem je raziskoval za češko in evropsko slavistiko nekatere čisto nove pojave. Njegove prevratne teze na žalost v času nastanka na Slovenskem niso bile priznane in upošteevane, kot bi si zaslužile.

Prav v praškem obdobju je Murko do konca razvil svoj organizacijski talent in je bistveno pripomogel k temu, da je Praga postala v obdobju med vojnama znanstveno središče slovanskih študij in da se je evropska slavistika postavila na raven germanistike in romanistike. Reorganiziral je češko univerzitetno slavistiko in usmerjal znanstveno delo Slovanskega inštituta. Slavist Matija Murko se je v praškem obdobju razvil v svetovno znano slavistično osebnost, renesančnega polihistorja, prepoznavnega ne samo v srednjeevropskem, ampak tudi v svetovnem prostoru.

Literatura

Jelka ARNERIOVÁ-MURKOVÁ, 1931: *Bibliografický soupis literární činnosti prof. M. Murka*. Praha: Statní tiskárna.

Branka BOŠNJAK, 2002: Matija Murko in ljudsko pesništvo. *Slavistična revija* 50/3, 389–399.

Darko DOLINAR, 2003: Med slovansko filologijo in nacionalno literarno zgodovino. Matija Murko in slovenska literarna veda. *Murkova epoha slovanské filologie. Slavia* 72/1, 13–27.

Dietmar ENDLER, 1987: Matija Murko und die südslawischen Literaturen. *Wiss. Z. Karl-Marx-Univ. Leipzig, Gesellschaft -wiss.* 36/1, 29–34.

Jiří HORÁK, Úvodem. *Rozpravy z oboru slovanské filologie*. Práce slovanského ústavu 4. Ur. Jiří Horák. Praha: Orbis, V–XIV.

Marko JESENŠEK (ur.), 2002: *Evropsko leto jezikov. Sodobna slovenska književnost. Matija Murko*. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 12). Ur. Marko Jesenšek. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.

Alenka JENSTERLE-DOLEŽAL, Anna ZELENKOVÁ, 2012: Slovanska filologija v dialogu med Matijem Murko in Jiřijem Polivko / Slavonic philology in Slovenian-Czech dialog between M. Murko and J. Polívka at the turn of the 20th Century. *Slavia Centralis* V/1, 5–19.

Alenka JENSTERLE-DOLEŽAL, 2013: O možu s ponosom, Matija Murko o Francu Miklošiču. *Miklošičeva monografija. Ob dvestoletnici rojstva Franca Miklošiča*. Ur. Marko Jesenšek. Ljutomer: Gimnazija Franca Miklošiča. 73–91.

Alenka JENSTERLE-DOLEŽAL, 2014a: *Avtor, tekst, kontekst, komunikacija. Poglavlja iz slovenske moderne*. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 103). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru. 75–95.

– –, 2014b: Arheologija kontexta. Murkovo nastopno predavanje na Karlovi univerzi v Pragi (1920). *Sto let slovenistiky na Univerzitě Karlově v Praze. Pedagogové a vědci ve stínu dějin*. Ed. Alenka Jensterle-Doležalová – Jasna Honzak Jahić – Andrej Šurla. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. 56–68.

– –, 2015: Slavistické odkazy: Matija Murko a Franc Miklošič. *Aktuální problémy současné slavistiky (Jazyk – literatura – kultura – politika)*. Ur. Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka, Ana Zelenka. Brno: Nakladatelství Galium. 213–221.

Milan KUDĚLKA, Radoslav VEČERKA a Zdeněk ŠIMEČEK, 1997: *Česká slavistika od počátku 60. let 19. století do roku 1918*. In *Slovanská jazykověda*. Praha: Historický ústav, 1997.

Matija MURKO, 1898: Miklosichs Jugend- und Lehrjahre. *Forschungen zur neueren Literaturgeschichte*. Festgabe für Richard Heinzel. Weimar. 493–567, in sep. 1–75.

– –, 1962: *Izbrano delo*. Ljubljana: Slovenska Matica.

– –, 1908: *Geschichte der alteren südslawischen Litteraturen*. Leipzig: C. F. Amelang.

– –, 1920: O předchůdcích ilyrismu. Sjednocení Jihoslovanů. *Nové Atheneum* II/3, 97–109.

– –, 1921: *Über die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für die geistliche Leben der Südslaven*. Leipzig: Sächsischen Akademie zu Leipzig, 72 Bd., 2. Heft. –, 1923: Nový seminář pro slovanskou filologii na Karlově universitě. *Naše doba* XXX, 581–593.

– –, 1925–1926: Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven. *Slavia* 4, 499–522, 684–719.

– –, 1927: Myšlenka jihoslovanského sjednocení v minulosti. *Slovanský přehled* XIX/1 (januar 1927), 12.

– –, 1927: *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*. Prag – Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung.

– –, 1929 – 1930: Řeč při zahájení I. Sjezdu slovanských filologů, 6. 10. 1929. *Slavia* VIII, 840–849.

– –, 1929: *La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XX. siècle*. Travaux publiés par l'Institut d'études Slaves X. Paris, 77 s.

– –, 1931: Der Ausbau der slavistischen Studien, *Prager Rundschau Jahrgang* I/4, 332–348.

– –, 1933: Nouvelles observations sur l'état actuel de la poésie epique en Yougoslavie, par M. Murko. *Revue des études Slaves* 3, 16–51.

– –, 1937: *Rozpravy z oboru slovanské filologie*. Práce slovanského ústavu 4. Ur. Jiří Horák. Praha: Orbis.

– –, 1947: *Rozpravy z oboru slovanského národopisu*. Ur. Jiří Horák. Praga: Slovanský ústav.

– –, 1949: *Paměti*. Praha: Fr. Borovy.

– –, 1951 Ia: *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike. Putovanja u godinama 1930–1932. I. knjiga*. Prevod Jelka Arneri, Ljudevit Jonke. Zagreb: Jugoslovanska Akademija Znanosti in umetnosti.

– –, 1951 IIb: *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike. Putovanja u godinama 1930–1932. II. knjiga*. Prevod Jelka Arneri, Ljudevit Jonke. Zagreb: Jugoslovanska Akademija Znanosti in umetnosti.

– –, 1962: *Izbrano delo*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: Slovenska Matica.

Milada K. NEDĚDOVÁ, 2003: M. K. Matija Murko, první profesor jihoslovanských jazyku a literatur na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. *Murkova epocha slovanské filologie. Slavia* 72/1, 41–46.

Josef PÁTA, 1931: *Prof. Dr. Matyáš Murko. K sedmdesátinám slovinského slavisty, spoluvůrce české slavistiky po světové válce*. Praha: Česko-lužický spolek »A. Černý«.

Ilse SEEHASE, 1987: K znanstvenozgodovinskem mestu Matija Murka. *Prev. P. Weiss. Slavistična revija* 35/3, 291–297.

Miloš TOMČÍK, 1987: Ján Kollár im Werk Matija Murko. *Wiss. Z. Karl-Marx-Univ. Leipzig, Gesellschaft-wiss.* 36/1, 15–20.

Anton SLODNJAK, 1962: Uvod. Matija Murko, *Zbrano delo*. Ljubljana: Slovenska Matica. 5–12.

Franc ZADRAVEC, 1995: Matija Murko in srbsko-hrvaška ljudska epika. *Traditiones* 24, 49–54.

Miloš ZELENKA (ur.), 2003: *Murkova epocha slovanské filologie. Slavia* 72/1, 1–168.

Miloš ZELENKA (ur.), Ivo POSPÍŠIL (ur.), 2005: *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*. Brno: Slavistická společnost Franka Wollmana, Ústav slavistiky FFMU v Brně, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU Ljubljana.

Frank WOLLMAN, 1947–1948 (pripravljen 1941): Murková vědecká osobnost. *Sborník Matyáši Murkovi věnují spolupracovníci*. Ur. Bohuslav Havránek, Frank Wollman, Karel Krejčí. Praha: Nakladatelství Slavia. 1–22.

J. WAGNER, 1963: Matija Murko. Literární pozůstalost č. 490. Literární archiv Národního muzea v Praze, Praha.

DIE FORSCHUNGSARBEIT PROFESSOR MATIJA MURKOS IN SEINER PRAGER ZEIT

Der slowenische Professor Matija Murko (1861–1952) entwickelte sein vielseitiges Forschungsprofil hauptsächlich durch das Studium an der Wiener Slawistik in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Als Universitätsprofessor begründete er die Slawistik an der Grazer Universität, wo er seit 1902 tätig war; einige Jahre wirkte er auch an der Universität Leipzig (1917–1920). Den Höhepunkt seiner universitären Forschungstätigkeit erreichte er allerdings an der Karlsuniversität Prag, wo er von 1920 bis zu seinem Tod angestellt war. Als ein durch die Monarchie geprägter Forscher hat er Grenzen der slawistischen Forschungsbereiche als nationale Disziplinen deutlich überschritten.

In der Prager Zeit sollen drei Bereiche seiner wissenschaftlichen Tätigkeit erwähnt werden: die Erforschung der südslawischen Literaturen, die Erkundung der serbischen und kroatischen Epik sowie die Überlegung historischer Tradition und künftiger Entwicklung der Slawistik. Mit vergleichender Methode untersuchte er die Geschichte südslawischer Literaturen und fokussierte sich auf die Reformations- und Gegenreformationsepochen. In seinen gut argumentierten synthetischen slawistischen Studien gelang es ihm, eine gemeinsame südslawische Kulturgeschichte zu postulieren und auf einen gemeinsamen europäischen kulturellen Raum hinzuweisen. Überzeugend konnte er zeigen, dass die beobachteten literarischen und

kulturellen Phänomene religiöse und staatliche Grenzen auf dem Balkan überschreiten. Seine Untersuchungsmethoden waren stets vergleichend, dazu vielfältig, sprachlich, regional und europäisch orientiert. Am stärksten engagierte er sich in der Erforschung der serbischen und kroatischen Epik; hierzu entwickelte er neue theoretische Postulate in der Folkloristik und Ethnologie. In seinen Studien betonte er immer wieder, dass die Epik nur in mündlicher Tradition und folglich in verschiedenen Varianten lebt. Die Folkloristik verstand er in interdisziplinären Zusammenhängen in Verbindung mit Geschichte, Ethnologie und Philologie. Den Reichtum der serbischen und kroatischen Heldenepik wollte er im Rahmen der europäischen geistigen Geschichte gedeutet sehen und wurde deswegen als originell gehalten. Vom besonderen Interesse sind seine Beobachtungen zum Epos *Hasanaginica*, welches über Goethe zunächst im deutschen und schließlich auch im gesamteuropäischen Raum bekannt wurde. In der Prager Zeit gelang es Murko, sein organisatorisches Talent voll zu entfalten; häufig überlegte er die künftige Entwicklung der Slawistik im Tschechischen und gleichermaßen in Europa. Dass Prag in der Zwischenkriegszeit zum Zentrum der Slawistik-Studien wurde, ist im Wesentlichen als Verdienst Murkos anzusehen.